

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” SIBIU
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI PATRIMONIU „NICOLAE LUPU”
CATEDRA DE ISTORIE ANTICĂ ȘI MEDIEVALĂ

MARIA-EMILIA ȚIPLIC

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

Conducător științific:
prof. univ. dr. d.h.c. Thomas NÄGLER

Sibiu, 2007

MĂRTURII ARHEOLOGICE ȘI ARHITECTONICE ALE COLONIZĂRII SAȘILOR ÎN SUDUL TRANSILVANIEI

Maria-Emilia Țiplic

Rezumat

Lucrarea cuprinde 401 p. text, 2 p. hărți, 51 planșe și un CD (cu reconstruiri 3D a trei biserici romanice) fiind structurată în nouă capitole (*Introducere, Colonizarea germană în sudul Transilvaniei în secolele XII-XIII, Sașii în secolul al XIII-lea, Mărturii arheologice și arhitecturale privind colonizarea sașilor în sudul Transilvaniei (secolele XII-XIII), Repertoriul așezărilor din secolele XII-XIII, Addenda, Concluzii, Bibliografie și Planșe*).

1. Introducere

Problematica colonizării sașilor în sudul Transilvaniei și a istoriei lor timpurii a făcut subiectul a numeroase cercetări încă din epoca umanistă în special asupra așa-numita „patrie de origine” a coloniștilor germani, dar problemele legate de contextul politic al inițierii de populare a sudului Transilvaniei de către regalitatea arpadiană, de efectul colonizării germane asupra mediului înconjurător, de dimensiunile și cronologia colonizării, de acțiunile politice și militare, și de universul cotidian al sașilor creat în noua lor „patrie” rămân insuficient clarificate și datorită surselor istorice sărace în informații și a lipsei investigațiilor arheologice în așezările timpurii săsești.

Cercetarea istoriei colonizării sașilor în sudul Transilvaniei nu este o sarcină facilă, tocmai datorită existenței unei luxuriante bibliografii în acest domeniu, ce are în spate o veche tradiție. Demersul istoriografic pe care îl propunem își are punctul de plecare în necesitatea în primul rând de a reuni diferitele aspecte politice cu realitatea materială arhitectonico-arheologică privitoare la istoria și cultura timpurie a sașilor din sudul Transilvaniei, ceea ce a dus la constituirea unei sinteze a stadiului ultimelor cercetări. În al doilea rând, prin cercetarea noastră am încercat să integrăm diversele informații existente (documente, mărturii arhitecturale și descoperiri arheologice) despre sașii din secolele XII-XIII în contextul politic al autorității regatului arpadian.

De asemenea în *Introducere* sunt prezentate intențiile autoarei cu privire la delimitările cronologice și geografice avute în vedere. Știut fiind

faptul că colonizarea germană a evoluat în Transilvania în mai multe etape, preocupările noastre se vor opri la primele etape ale colonizării ce s-au desfășurat în secolele XII-XIII. În reconstituirea colonizării germane medievale în sudul Transilvaniei nu ne vom referi doar la momentul efectiv al acțiunii de așezare a sașilor, care din punct de vedere arheologic este foarte greu de surprins, ci și la perioada care a urmat imediat acesteia, pentru a surprinde și a înțelege efectele colonizării, reușita lor și aportul la transformarea Transilvaniei. În general granița cronologică superioară la care ne vom opri este începutul dinastiei angevine.

Spațiul geografic la care ne vom limita este cel al viitoarelor unități administrative ale celor opt Scaune: Orăștie, Sebeș, Miercurea, Sibiu, Nocrich, Cincu, Sighișoara și Rupea, ale celor Două Scaune (Mediaș și Șeica) și a districtului Brașov (Țara Bârsei).

2. Colonizarea germană în sudul Transilvaniei în secolele XII-XIII

Acțiunea de colonizare în Transilvania, așa cum a demonstrat-o și istoriografia săsească mai veche, a început încă din primul deceniu al secolului al XII, în contextul cruciadelor. Cercetările recente au demonstrat că mișcarea cruciadelor, desfășurată pe un fundal de foamete, epidemii și nemulțumiri sociale, constituie factorul declanșator al colonizării spre sud-estul Europei. Primele așezări cu locuire germană s-au format între anii 1100-1150 în jurul orașului Alba-Iulia (Ighiu, Cricău, Bărbant) și în jurul Orăștiei; cercetările arheologice de la Orăștie vin să susțină teoria de mai sus, unde a fost descoperită o rotundă dublă (*Doppelkapele*) de tip occidental, ce făcea parte dintr-un complex de tip nobiliar, datată în prima jumătate a secolului al XII-lea, și care a fost atribuită lui Anselm de Braz, emigrat spre Ungaria la 1103. Un indiciu pentru aflarea celorlalte localități de pe cursul mijlociu al Mureșului, mai exact din jurul Orăștiei, care ar fi putut face parte din prima etapă de colonizare a sudului Transilvaniei, este documentul din anul 1334, ce menționează satele cuprinse în decanatul de Orăștie: Orăștie, Căstău, Beriu, Sereca, Turdaș, Pricaz, Romos, Cricău și Ighiu; desigur actul este mult ulterior momentului înființării satelor respective, dar ar putea să mai reflecte câteva crâmpie din realitatea secolului al XII-lea, având în vedere că sunt amintite și satele Cricău, Ighiu și Romos, ai căror sași sunt numiți primi oaspeți ai „regnum”-lui (*primi hospites regni*) conform documentului din anul 1206.

O a doua etapă a colonizării germane în sudul Transilvaniei o reprezintă domnia regelui arpadian Geza II (1141-1162). Începând cu această a doua etapă, cercetătorii au încercat în repetate rânduri să

precizeze exact ordinea cronologică a întemeierii satelor din așa-numitul *Altland / Pământul Crăiesc*. Teoria conform căreia sașii s-au așezat în a doua jumătate a secolului al XII-lea și la începutul secolului al XIII-lea, în provincia Sibiului (Cincu, Nocrich, Rupea) mai întâi pe o fâșie îngustă ce cuprindea de la două până la patru sate, și abia mai târziu, în cursul secolului al XIII-lea, extinzându-se teritorial prin întemeierea de noi așezări, iar în a doua jumătate a secolului al XIII-lea în cele Două Scaune și scaunul Sighișoara, nu mai are valabilitate conform ultimelor cercetări arheologice desfășurate la Moșna, Sighișoara, Alba-Iulia, Drăușeni, Mediaș, Sebeș-Alba care au scos la iveală necropole cu morminte cu nișă pentru cap atribuite primilor coloniști germani, și care au fost datate în a doua jumătate a secolului al XII-lea, ceea ce indică o colonizare în a doua jumătate a secolului al XII-lea a teritoriului viitoarelor scaune Mediaș și Șeica, respectiv Sighișoara. De asemenea cercetările arheologice efectuate la Feldioara, care de asemenea au identificat o necropolă ce aparține primului val de coloniști germani instalați aici imediat după a doua jumătate a secolului al XII-lea, contrazic teoria conform căreia așezarea germanilor în Țara Bârsei a fost inițiată de ordinul teutonic; autorul cercetărilor a demonstrat că Ordinul teuton a fost adus pe un teritoriu deja colonizat, Țara Bârsei intrând în aria colonizării germane în același timp cu zonele amintite în diploma de la 1224; explicația, pentru care la 1224 *terra Daraus* apare ca cel mai estic teritoriu locuit de sași, rezidă în faptul că la aceea dată Țara Bârsei aparținea teutonilor cu privilegiile lor specifice, locuitorii sași de aici fiind deci logic excluși, neputând primi noi diplome atâta vreme cât erau în vigoare cele acordate teutonilor.

O reanalizare detaliată a documentelor și apoi integrarea lor într-un context istoric și arheologic mai larg au adus informații de amănunt referitoare la dimensiunile și cronologia colonizării germane în jumătatea de sud a Transilvaniei. Prin repertorierea localităților, întemeiate / preluate / locuite împreună cu alte etnii de către sași, am căutat să reconstituim, pe de o parte, câteva, secvențe din habitatul medieval rural din secolele XII-XIII și să surprindem, pe de altă parte, câteva aspecte ale efectelor colonizării asupra mediului înconjurător (sporul demografic, aspectul întinderii pădurilor și a terenurilor umede / a mlaștinilor, regimul hidrologic, dezvoltarea și securizarea căilor de comunicație).

În ceea ce privește estimarea numărului de coloniști așezați în secolul al XII-lea în jumătatea de sud a Transilvaniei, în momentul de față, este prematur să avansăm o cifră, având în vedere că descoperirile

arheologice oferă în continuare surprize, în acest sens aducem în atenție deja amintitele descoperiri de la Sighișoara, Feldioara și Cristuru Secuiesc. Este greu de stabilit și numărul efectiv de așezări înființate între anii 1150 și 1300 în urma acțiunii de colonizare din sudul Transilvaniei, întru-cât există o serie de localități „preluate” de noii veniți de la secui / slavi / pecenegi / români (v. Avrig, Săcădate, Gârbova, Drăușeni, Mediaș, Debran, Miercurea Sibiului, Rusciori etc.), la care se adaugă efectele invaziei mongole din 1241-1242 în urma căreia habitatul și situația demografică au fost puternic bulversate, încât este greu de perceput care a fost realitatea de dinaintea anului 1241. În stadiul actual al cercetărilor se poate afirma că în jurul anului 1200 în teritoriul afectat de colonizarea germană au existat un număr de cel puțin 296 de localități, aici cuprinzând inclusiv satele care erau în proprietatea unor greavi sași sau cum sunt satele românești (Amnaș, Orlat Sibiul, Amlaș, Aciliu, Tilișca) de pe fostul domeniu al cetății Salgo și care la un moment dat au fost în posesia greavilor de Tâlmaciu.

3. Sașii în secolul al XIII-lea

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, oapșeții germani au fost așezați în spatele noului sistem defensiv de pe linia Oltului, în zona vechilor prisăci desființate, ce se definea printr-un imens teritoriu împădurit și slab populat, numit în documente *terra deserta*. Pentru a fructifica teritoriile proaspăt cucerite, atât din punct de vedere militar cât și economic, regalitatea arpadiană a inițiat *feudalizarea acelei terra deserta*. Pentru ca proiectul lui să devină o reușită, regele Geza II, profitând de momentul trecerii cruciaților prin țara sa, a trecut la colonizarea teritoriului respectiv cu oapșeți din Occident, care să fie apti de luptă, dar în același timp capabili să deștelenească pământul prin defrișare sau să-l asaneze, să-l cultive prin metode noi, să fie buni meșteșugari și să facă un comerț profitabil, iar pe deasupra să contribuie prin minerit la satisfacerea nevoilor crescânde de sare și metale prețioase. Geza II a atras pe acești coloniști, numiți în documente *hospes / hospites*, cu ce era mai tentant în evul mediu: proprietatea de pământ, pentru care stăteau la dispoziție terenurile fostelor prisăci devenite *fundus regius* (Pământul Crăiesc) și privilegiile, îndeosebi libertatea personală și dreptul de strămutare, care însemnau o ridicare a stării sociale, ofereau siguranță și progres economic.

Prima manifestare sigură a tendinței sașilor de a se organiza într-un organism autonom s-a desfășurat în cadrul ecleziastic. Un indiciu al unei organizări teritorial-administrative incipiente se află în primele două documente din 1191 și 1192-1196. Prima formă teritorial-administrativă a

coloniștilor germani din sudul Transilvaniei este acel „*desertum*” geisan care avea ca limită estică Țara Bârsei, și limită vestică probabil linia dintre cetatea de la Orlat și Ocna Sibiului. Din momentul în care a fost înființată, *prepositura Cibiniensis* avea „să îndeplinească funcția de centru unificator al diverselor autonomii germane din Transilvania”.

Trecerea de la statutul de *desertumul comitatens* la statutul de *comitat* s-a făcut probabil în perioada în care a avut loc o noua reorganizare a sistemului frontierei militare transilvănene de la începutul secolului al XIII-lea și care se caracteriza prin puternice valențe ofensive, în condițiile în care regatul arpadian a devenit principala forță militară a efortului cruciat sud-est european. Această nouă reorganizare ofensivă a zonei de frontieră este semnalată de apelul la serviciile *servienților regali* – actul acordat de regele Andrei II lui Johannes Latinus în 1204 constituie cea dintâi probă sigură referitoare la existența acestei instituții în întreg regatul arpadian –, de prestațiile militare ale comunităților libere, de acțiunea armată împotriva Vidinului bulgar din 1210 a comitelui de Sibiu, Joachim (*comes Iwachinus de Cibinio*), executată la cererea regelui Andrei II pentru a da ajutor militar țarului Borilă, și de aducerea cavalerilor teutoni în Țara Bârsei. Cu această ocazie s-a produs, probabil, desprinderea graniței din structurile militare subordonate voievodului și trecerea ei în subordinea comitelui de Sibiu; sfera de acțiune a comitelui de Sibiu se pare că a fost destul de vastă, dificil de acoperit, care spre est a fost restrânsă prin implantarea ordinului teutonic în Țara Bârsei.

La doi ani după emiterea *Bulei de aur* din 1222 în favoarea nobilimii regatului Ungar și în contextul în care relațiile regelui Andrei II cu cavalerii teutoni din Țara Bârsei erau foarte încordate, spre sfârșitul anului 1224, regele Ungariei a constituit la cererea *hospites nostri theutonici Ultrasilvani universi* o largă zonă de autonomie delimitată teritorial la est de Baraolt și la vest de Orăștie, fiind scoasă de sub autoritatea voievodului și așezată sub controlul direct al regalității; comitatele în care a fost împărțit până atunci teritoriul delimitat în *Andreanum* au fost desființate, rămânând unul singur, *comitatul Sibiului*; în fruntea comitatului se afla un singur comite (*comes Cybiniensis*), care, însă, era numit de rege urmând să exercite în comitat atribuțiile delegate de rege. Modelul „libertăților” sibiene consacrat în 1224 va exercita o puternică atracție asupra comunităților germane rămase în afara ariei teritoriale a privilegiului andrean, în primul rând a celor dependente sub raport ecleziastic de episcopia ungară de Alba-Iulia. Întreaga evoluție ulterioară a

sașilor din Transilvania avea să urmeze direcția de dezvoltare indicată de *Andreanum*.

În a doua jumătate a secolului al XIII-lea sașii au fost implicați în acțiunile politice și militare din timpul conflictului dintre regele Bela și fiul său Ștefan, în conflictele dintre clanul Aba și regele Ladislau IV și apoi în luptele pentru tron iscate în perioada *interregnumului*. Începând cu anul 1272, datorită impunerii modelului politic al ducatului și a creșterii puterii voievodale în Transilvania, libertățile sibienilor încep să fie îngrădite. Voievodul Matei Csák în colaborare cu episcopul Petru Monoszló de la Alba-Iulia a încercat aducerea *comitatului Sibiului* sub controlul instituției voievodale a Transilvaniei, respectiv episcopale. Din acest moment sașii și-au simțit acele *libertas Cibinensis* grav amenințate ca atare au început acțiunea de a se apăra împotriva subordonării comitatului Sibiului față de voievodul Transilvaniei și de a anula apoi funcția de comite regal al comitatului Sibiu, deziderat ce se va realiza abia în 1329. Prima ripostă violentă a fost înregistrată în anul 1277 când greavul Gaan de Ocna Sibiului împreună cu sașii din Transilvania au atacat episcopia de la Alba-Iulia.

Nu la mult timp după revoltele sașilor din 1277-1278, documentele înregistrează și prima atestare a provinciei Sibiului (*provincia Zibiniensis*), în anul 1282. Probabil că ea a fost constituită ca o contrapondere atât vis-a-vis de instituția voievodului, care forța să-și exercite controlul prin comitele regal al comitatului Sibiu, devenind un factor stânenitor pentru comunitatea germană din sudul Transilvaniei, cât și vis-a-vis de politica expansionistă a episcopiei de la Alba-Iulia. Astfel prin această instituție comunitatea germană a încercat să-și apere și să-și exercite privilegiile, în special statutul juridic.

Prin actul din 22 februarie 1291, regele Andrei III a confirmat alături de privilegiile nobilimii ungare și privilegiile „sașilor transilvăneni care dețin domenii”; acest document reprezintă de fapt certificarea politică a unei situații existente, și anume de asimilare a greavilor sași la „starea” nobiliară; „sașii transilvăneni care dețin domenii și se poartă după felul nobililor” sunt investiți explicit de rege și cu unele privilegii rezervate până atunci de regalitate doar nobilimii ungare în schimbul serviciilor lor militare; tot acum, și comunitatea săsească din Transilvania (*saxones Transilvanos*) a reușit să reducă, în sfârșit, atribuțiile judiciare ale comitelui comitatului Sibiu, numit de rege și să limiteze autoritatea voievodului. Recunoașterea ca și corp privilegiat ca prerogativă politică a sașilor din

Transilvania a fost consacrată o dată cu apariția congregațiilor (1291, 1298), instituție de reprezentare a intereselor stărilor privilegiate.

Adunarea de la Alba-Iulia din 1291 a avut o importanță capitală pentru sași, deoarece, considerăm noi, a însemnat, pe lângă confirmarea ca și stare privilegiată, și o recunoaștere tacită a *provinciei Sibiului (provincia Cibiniensis)* ce s-a dezvoltat într-un cadru teritorial ce a depășit la un moment dat limitele teritoriale ale *comitatului Sibiului* din diploma andreană (teritoriu cuprins între Orăștie și Baraolt). Favorizată fiind de sistemul congregațional, coagularea sașilor într-o provincie a *libertas Cibiniensis* prin care să poată să dispună de un statut juridic și prin care să-și poată revendica, apăra și exercita vechile privilegiile, este legitimată și de cel mai vechi document al Sibiului, datând din 1292 și din 1302. Însă abia între anii 1325-1329, în urma presiunii sașilor, regele Carol Robert a acceptat o reformă administrativă, în locul comitatelor formându-se scaune și districte, entități juridice și administrative tipice în regatul ungar pentru grupuri privilegiate cu drepturi de autonomie; de asemenea regele a trebuit să accepte desființarea dregătoriei de comite regal al Sibiului, pe care o deținuseră și unii voievozi ai Transilvaniei.

4. *Mărturii arheologice și arhitecturale privind colonizarea sașilor în sudul Transilvaniei (secolele XII-XIII)*

O dată cu implementarea sașilor în sudul Transilvaniei are loc și un „boom” economic și demografic, ceea ce a dus la o bunăstare materială și crearea unei culturi arhitecturale și materiale ce dăinuie până în zilele noastre. Numeroase monumente romanice (rotonda pe două nivele, *Doppelkapele*, și bazilicile cu o plastică arhitecturală sterilă) și artefacte (obiectele liturgice, echipament militar, ceramica și anumite unelte) reflectă atât nivelul creației artistice și a dezvoltării tehnologice a oaspeților germani din secolele XII-XIII cât și un specific etnic.

Arhitectura ecleziastică. Din punct de vedere documentar, prima atestare a existenței unei organizații ecleziastice a sașilor în Transilvania datează din 20 decembrie 1191, document ce menționează prepozitura Sibiului ca *biserica germanilor din Transilvania (ecclesia Theutonicorum Ultrasilvanorum)*. În acest document se fac referiri la chestiuni de jurisdicție ecleziastică și totodată aflăm că regele Bela al III-lea (1172-1196) a contribuit la fondarea prepoziturii, deci se poate spune că Bela al III-lea este primul rege maghiar care a organizat din punct de vedere ecleziastic această regiune prin înființarea prepoziturii Sibiului. Prepozitura

Sibiului cuprindea viitoarele subunități administrative ecleziastice capitlurile Sibiu, Nocrich, Cincu și Rupea.

Înființarea prepoziturii la sfârșitul secolului al XII-lea ar presupune existența la aceea dată a mai multor construcții ecleziastice. Prima mărturie scrisă despre existența unei biserici vine în anul 1223, când clericul magister Gocelinus donează cistercienilor de la Cârța „*muntele Sfântul Mihail din Transilvania împreună cu biserica și pământul ce ține de el*”.

În ultimele decenii, cercetările arheologice au reușit să surpindă câteva etape de construcție a edificiilor ecleziastice. Prima etapă de construcție a lăcașurilor de cult din teritoriul de colonizare din sudul Transilvaniei, ce se caracterizează printr-o oarecare timiditate, se constată pe la jumătatea secolului al XII-lea, când încep să ridice capele, de tipul rotundelor sau de tipul bisericilor-sală (ex. Orăștie, Sibiu, Sighișoara, Saschiz (?) Drăușeni (?), Viscri, etc.). O a doua mare etapă de construcție se constată pe la sfârșitul secolului al XII-lea sau începutul secolului al XIII-lea când încep pe scară largă construcția bazilicilor, pe care noi o denumim generic faza bazilicală, tocmai datorită faptului că în zona de colonizare săsească a predominat covârșitor bazilica romanică. În general, în cadrul fazei bazilicale se disting două etape constructive: prima începută în prima jumătate a secolului al XIII-lea și uneori finalizată – numai câteva comunități reușind să termine curând clădirea, înainte de 1241 (v. cazul bazilicilor din Daia, Ocna Sibiului, Gușterița, Vurpăr etc.) – sau uneori întreruptă de invazia mongolă (v. bisericile de la Cricău, Drăușeni, Sebeș-Alba etc.), iar a doua datată în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, și constă ori în finalizarea șantierul inițiat sau în reconstruirea la o altă dimensiune, constructorii folosindu-se însă de o parte din zidurile primei construcții.

Arhitectura civilă. În teritoriul de colonizare săsească din sudul Transilvaniei, și chiar în întreaga Transilvanie, s-au păstrat foarte puține mărturii de arhitectură civilă aparținând secolelor XIII-XIV, iar construcții în forma lor originală sunt și mai puține. Exemplele de arhitectură civilă care au dăinuit până în zilele noastre sunt doar acele edificii construite din materiale durabile și care astăzi sunt resturi ale unor clădiri care au suferit transformări de-a lungul timpului. Desigur cele dintâi construcții ale primului val de coloniști germani au fost din lemn, dar în stadiul actual al cunoștințelor nu se poate preciza nici măcar planul inițial al caselor săsești din sudul Transilvaniei, unica soluție care ar putea lămuri cât de cât

problema fiind cercetările arheologice completate sau îmbinate cu studiile etnografice. Cele mai vechi imobile de lemn aparținând coloniștilor germani au fost descoperite, până în prezent, doar în perimetrul orașelor Sibiu și Sighișoara, fiind datate în secolul al XIII-lea. Momentan singurele dovezi care atestă prezența primilor coloniști germani sunt necropolele lor din jurul monumentelor ecleziastice.

Cultura materială. Pentru secolul al XIII-lea cele mai revelatoare elementele de cultură materială păstrate până astăzi ce reflectă un specific etnic sunt obiectele realizate de coloniștii germani, definatorii în acest sens fiind obiectele liturgice, spada, vasul de campanie, ceramica și anumite unelte. Acestea nu exclud și adaptarea de către mediul săsesc a unor elemente de cultură create în afara lui și aici avem în vedere atât anumite tipuri arme sau elemente de echipament militar (vezi spadele de la Hamba și Șeica Mică, toporul de luptă de la Feldioara, buzduganele de la Racoșu de Sus, Bod, Dupuș) cât și podoabele sau accesoriile vestimentare (vezi inele de tâmpă cu capăt în formă de „S” de la Feldioara, Mediaș etc, și catarama de la Orăștie sau Viscri).

Volumul și varietatea pieselor trebuie să fi fost mult mai mare decât lasă să se întrevadă artefactele descoperite de-a lungul timpului. Statistic cele mai numeroase piese din repertoriu sunt obiectele de cult, spadele, uneltele (topoarele-bardă, securile, ciocanele și elemente de la plug), piese de os și nu în ultimul rând ceramica. Cu toate că din documente nu reiese, totuși din mărturiile arheologice și arhitecturale (v. harta 1) rezultă că politica regalității arpadiene a fost aceea de a stabili în sudul Transilvaniei o populație aptă de luptă, dar în același timp capabilă să deștelenească pământul prin defrișare, să-l cultive prin metode agricole noi, și cunoscătoare de tehnici pentru realizarea de unelte și arme necesare activităților menționate anterior. Dintre uneltele cele mai importante care au fost implementate de către oaspeții germani în teritoriul în care au fost așezați au fost plugul cu grindei mobil și toporul de tip bardă cu ceafa rotunjită și cu tub de înmănușare (vezi depozitele de unelte de la Șelimbăr și Bratei). Studiile au arătat că apariția și apoi confecționarea pe scară largă a topoarelor din fier de tip bardă cu ceafa rotunjită și cu tub de înmănușare, a dus la mărirea eficienței lor, de mai multe ori, în procesul de producție, ceea ce a creat mari posibilități de a se trece pe scară largă la munca extensivă de amenajare și transformare a terenului, la extinderea construcțiilor din lemn.

Rit și ritual funerar la sașii din sudul Transilvaniei în secolele XII-XIII. Rezultatele cercetărilor arheologice realizate în ultimii 15 ani au pus în evidență o parte din detaliile obiceiurilor funerare practicate de comunitățile primilor coloniști germani așezați în sudul Transilvaniei: *mormintele cu nișă pentru cap* reprezentând principala caracteristică din cadrul necropolelor de secol XII-XIII aparținătoare comunităților germane din sudul Transilvaniei (Feldioara, Sighișoara, Sibiu, Orăștie, Drăușeni, Moșna, Alba-Iulia, Sebeșe-Alba etc.). Originea occidentală a ritualului amintit a fost deja demonstrată, fiind stabilită și identitatea culturală a acestui tip de ritual. Dar descoperirile întâmplătoare (v. piatra de la Cisnădie și mormântul cu spadă și vas de la Sighișoara) atenționează asupra posibilității existenței unei diversități relativ largi în ceea ce privește ritualul funerar practicat de oaspeții germani în secolele XII-XIII.

5. Repertoriul așezărilor din secolele XII-XIII (atestare documentară, arhitecturală și arheologică)

Așezări actuale:

1. ABRUD (AB), Großschlatten (g), Abrudbánya (m), Terra Abrud (l)
2. ACILIU (SB), Tetscheln (g), Ecsellő (m), Zasdekes, Thychellew (l)
3. AGĂRBICIU (SB), Arbegen (g), Szászegerbegy (m), Egurbeg, Egerbegyn (l)
4. AGNITA (SB), Agnetheln (g), Szentágota (m), Valle Sanctae Agathe (l)
5. ALĂMOR (SB), Mildenburg (g), Alamor (m), Alamor (l)
6. ALBA IULIA, Weißenburg, Karlsburg (d), Gyulafehérvée (m), Alba Carolina, Alba Julia (l)
7. ALBEȘTI (Târnavă) (MS), Ferihaz (r), Weißkirch (g), Fehéregyháza (m), Alba Ecclesia, Feyreghaz (l)
8. ALMA PE TÂRNAVE (SB – comuna Ațel), Alma Mică Săsească (r), Almaschken (g), Küküllőalmás, Szászkisalmás (m), Almas (l)
9. ALMA VII (SB – comuna Moșna), Alma între Vii (r), Almen (g), Szászalmás, Szászalmád (m), Almasium, Alma (l)
10. ALȚĂNA (SB), Alzen (g), Alcina (m), Olchona, Alcyna (l)
11. AMNAȘ (SB), Hamlesch (g) Omlás (m), Omlas, Hamlaz, Humlesz (l)
12. AMPOIȚA (AB), Ompolyica, Kisompoly (m), villa Ompey, Ompoycha (l)
13. APOLD (MS), Trappold (g), Apold (m), Apoldia, Oplid (l)
14. APOLDU DE JOS (SB), Kleinpold (g), Kisapold (m), Apoldia inferior (l)
15. APOLDU DE SUS (SB), Großpold (g), Nagypold, Felső-Apold (m), Apoldia superior, Opold sup. (l)
16. APOȘ (SB), Abtsdorf (g), Szász-Apátfalva (m), Villa Abbatis (l)
17. ARCHITA (MS), Arkeden (g), Erked (m), Erkud, Erkenythnum (l)
18. ARMENI (SB), Urmenen (g), Örményszékes (m), Mestherteluky, villa Ermen (l)
19. AȚEL (SB), Hetzeldorf (g), Ecel (m), Villa Echelini (l)

20. AUREL VLAICU (HD), Binținți (r), Benzenz / Bendendorf (g), Bencenc (m), Benchench, Sahteluke (l)
21. AVRIG (SB), Freck (g), Felek (m), Affrica (l)
22. AXENTE SEVER (SB), Frua, Frâua (r), Frauen Dorf (d), Asszonyfalva (m), Villa Dominarum (l)
23. BAHNEA (MS), Bachnen (g), Szász-Bonyha (m), Bahnia, Bohna (l)
24. BARTOLOMEU (BV), Brașovul Vechi (r), Bartholomä (g), Óbrassó (m), Vetera civitas (l)
25. BAZNA (SB), Baaßen (g), Felsőbajom, Bázna (m), Bozna, Bassania sup. (l)
26. BĂGACIU (MS), Bogeschdorf (g), Szászbogács, Bogács (m), Bakach (l)
27. BĂLCACIU (AB), Bulkesch (g), Bolkács (m), Bolkach (l)
28. BĂRĂBANȚ (AB), Borbant, Weindorf (g), Borbánd (m), Villa Barbantina (l)
29. BĂRCUT (BV), Bekokten (g), Bărânykút (m), Barancuth (l)
30. BĂRGHIȘ (SB), Bürgisch (g), Berjesch (s), Bürkös (m), Byrges (l)
31. BERIU (HD), Barendorf, Lammdorf (g), Berény (m), Beren, Hermannsdorf (l)
32. BIERTAN (SB), Birthalm (g), Berethalom (m), Berthelm (l)
33. BLAJ (AB), Blasendorf (g), Balázsfalva (m), Villa Sti Blasii, Villa Herbordi (l)
34. BOD (BV), Brenndorf (g), Botfalu (m), Villa Bringonis (l)
35. BOHOLȚ (BV), Buchholz (g), Bachelz (s), Bohol (m), Bocholz (l)
36. BOIAN (SB), Bonnesdorf (g), Alsóbajom (m), villa Boneti (l)
37. BOZ (AB), Bußd, Busendorf (g), Buzd (m), Buzd, Buzdiumun (l)
38. BRADU (SB), Giereslau (g), Fenyőfalva (m), Insula Gerhardi (l)
39. BRAȘOV, Kronsstadt (g), Brassó (m), Brassovia, Corona (l)
40. BRATEI (SB), Pretai (g), Baráthely, Paratély (m), Mons Mariae, Morum, Porthia (l)
41. BRĂDENI (SB), Henndorf (g), Hégen (m), Hendorf (l)
42. BRUIU (SB), Braller (g), Brulya (m), Burutia (l)
43. BUIA (SB), Bell (g), Bólya (m), Bulla (l)
44. BUNEȘTI (BV), Bodendorf (g), Szászbuda (m), Boda (l)
45. BUZD (SB), Bußd (g), Szászbuzd (m), Bozd (l)
46. CACOVA (SB), Fântânele (r), Krebsbach (g), Szeben-Kákova (m), Kakoua (l)
47. CALVASĂR (SB), Kaltwasser (g), Hidegvíz (m), Frigida Aqua (l)
48. CAȘOLȚ (SB), Kastenzholz (g), Hermány (m), Castenzholcz (l)
49. CAȚA (BV), Katzendorf (g), Kaca (m), Villa Felium (l)
50. CĂSTĂU (HD), Kastendorf (g), Kasztó (m), Kaztonia (l)
51. CĂLNIC (AB), Kelling, Kelnek (m), Kelnuk (l)
52. CĂRȚA, Kerz (g), Kerc (m), Candela (l)
53. CEUAȘ (MS), Grubendorf (g), Szász-Csávás (m), Chauas (l)
54. CENADE (SB), Cinade (r), Scholten (g), Szászcsanád (m), Salencen (l)
55. CHIRPĂR (SB), Kirchberg (g), Kürpöd (m), Kyrchperch (l)
56. CINȘOR (BV), Kleinschenk (g), Kissink (m), Parvum Promontorium (l)
57. CINCU (BV), Cincu Mare (r), Großschenk (g), Nagysink (m), Magnum Propinatorium Chenk (l)
58. CISNĂDIE (SB), Heltau, Nagydisznód (m), Helta (l)
59. CISNĂDIOARA (SB), Michelsberg (g), Kisdisznód (m), Mons Scti. Michaelis (l)
60. CLOAȘTERF (MS), Klosdorf (g), Miklóstelke (m), Villa Nicolai (l)
61. COBOR (BV), Kiewern (g), Kóbor (m), Cowrn (l)

62. CODLEA (BV), Zeiden (g), Feketehalom (m), Villa Cidinis, Ceydino (l)
63. COLUN (SB), Kellen (g), Kolun (m), Colonia (l)
64. COPŞA MARE (SB), Großkopisch (g), Nagykapus (m), Copus maiori (l)
65. COPŞA MICĂ (SB), Kleinkopisch (g), Kiskapus (m), Parva Kabaz (l)
66. CORNĂŢEL (SB), Härwesdorf, Harbachdorf (g), Hortobágyfalva (m), Cornachel (l)
67. COVEŞ (SB), Kabisch (g), Ágotakövesd (m), Kuesd (l)
68. CRICĂU (AB), Krakau (g), Boroskrakkó (m), Karako (l)
69. CRISTIAN (SB), Großau (g), Kereszténysziget (m), Insula Cristiani (l)
70. CRISTIAN (BV), Neustadt (g), Keresztényfalva (m), Nova Civitas, Villa Cristiani (l)
71. CRIŢ (BV), Deutsch-Kreuz (g), Szász-Keresztúr (m), Villa Crucii (l)
72. CUND (MS), Reußdorf (g), Cund (m), Cund (l)
73. CUNŢA (AB), Conța (r), Zekeschdorf, Zeckesdorf (d), Konca (m), Villa Zekes (l)
74. CURCIU (SB), Kirtsch (g), Kükülő-, Szász-Körös (m), Keurus (l)
75. CUT (AB), Kolt (g), Kútfalva (m), Terra Cut (l)
76. DACIA (BV), Coroiu (r), Stein (g), Garat (m), Lapis, Karuth (l)
77. DAIA (MS), Denndorf (g), Szászdálya (m), Dalia (l)
78. DAIA (MS), Dengel (g), Szászdányán (m), Danyan (l)
79. DAIA (SB), Thalheim (g), Dolmány (m), Calheim, Dalheyn, Dalmen (l)
80. DAIA ROMÂNĂ (AB), Dallendorf, Luprechtal (g), Oláhdálya, Dálya (m), Dalya, Villa Luperti (l)
81. DANES (MS), Dunesdorf (g), Dános (m), Villa Sti. Dyonisii (l)
82. DĂRLOS (SB), Durles (g), Darlac (m), Darlaz (l)
83. DEALUL FRUMOS (SB), Schönberg (g), Lesses (m), Pulchrum mons, Sconberk (l)
84. DOBĂRCA (SB), Dobring (g), Doborka (m), Dobrica (l)
85. DOPCA (BV), Dopich (g), Datk (m), Dacium, Dubucha (l)
86. DOŞTAT (AB), Thorstadt (g), Hosszútelke (m), Villa Pauli, Huzywtelek (l)
87. DRAŞOV (AB), Troschen (g), Drassó (m), Drassow (l)
88. DRĂUŞENI (BV), Draas (g), Homoróddaróc (m), Daraus (l)
89. DUMBĂVENI (SB), Ibaşfalău, Elisabetepole (r), Elisabethstadt, Eppeschorf (g), Erzsébetváros, Ebesfalva (m), Ebes, Elisabethopolis (l)
90. DUMITRA (AB), Myttersdorf, Demetersbach (d), Demeterpataka (m), Terra Demetri, Demegteluke (l)
91. DUPUŞ (SB), Tobsdorf (g), Táblás (m), villa Tobiae, Thobisdorff (l)
92. FEDLIOARA (BV), Marienburg (g), Földvár (m), Castrum Sanctae Mariae, Mergenburg (l)
93. FELDIOARA (BV – com. Ucea), Földvár, Felber (g), Földvár (m), Feldwar (l)
94. FELMER (BV), Felmern (g), Felmér (m), Welmer (l)
95. FLOREŞTI (SB), Felța (r), Felsendorf (g), Földzin (m), Feltevteluke (l)
96. FOFELDEA (SB), Hochfeld (g), Fofeld, Hófeld (m), Altus campus (l)
97. GALEŞ (SB), Gallusdorf, Galisch (g), Szebengálos, Gális (m), Galusdorfh (l)
98. GĂRBOVA (AB, lângă Sebeş), Urwegen (g), Szászorbó (m), Vrbow, Orbou, Trikow (l)
99. GHERDEAL (SB), Gürteln (g), Gerdály (m), Gyrteln, Gerdal (l)
100. GHIJASA DE JOS (SB), Untergesäß (g), Alsógezés (m), Zeech Gezeth (l)
101. GHIMBAV (BV), Weidenbach (g), Vidombák (m), Widinbach, Salkun (l)
102. GHIRBOM (AB), Birnbaum (g), Oláhgorbó (m), Piro, Byrbo (l)

103. GLÂMBOACA (SB), Hühnerbach (g), Glimboka (m), Honrabah (l)
104. GRÂNARI (BV), Mukendorf (g), Nagy-Moha (m), Muhy, Mohy, Tunughy (l)
105. GUSU (SB), Gieshübel (g), Kisludas (m), Rothludas, Bakludas (l)
106. GUȘTERIȚA (SB), Hammersdorf (g), Szenterzsébet (m), Villa Umberti (l)
107. HAMBACH (SB), Hahnbach (g), Kakasfalva (m), Hanbach (l)
108. HAȘAG (SB), Haschagen (g), Hásság (m), Hassach (l)
109. HĂGHIG (CV – la 2 km nord de satul Feldioara), Fürstenberg (g), Hidvég (m)
110. HĂLCHIU (BV), Heldsdorf (g), Hóltövény (m), Villa Heltwen (l)
111. CASTRUM HELTEUIN (BV) Heldenburg (g), Hóltövény, Heltvény (m), Castrum Helteuin, Holtuen (l)
112. HĂLMEAG (BV), Halmagen, Halmágy (m), Castrum Almage (l)
113. HĂRMAN (BV), Honigberg (g), Szászhermány (m), Mons Mellis (l)
114. HENIG (AB), Henningsdorf (g), Henningfalva (m), Herepe, terra Vincencii (?) (l)
115. HOGHILAG (SB), Halwelagen (g), Holdvilág (m), Holdwylag (l)
116. HOGHIZ (BV), Warmwasser, Warmbach, Warmbrunn (g), Olthévíz (m), Calida Aqua (l)
117. HOMORÓD (BV), Hamruden (g), Homoród (m), Homorodia (l)
118. HOSMAN (SB), Holzmengen (g), Holcmány (m), Helzmenia (l)
119. ACOBENI (SB), Icășdorf (r), Jakobsdorf (g), Jakabfalva (m), Villa Jacobi (l)
120. IDICIU (MS), Belleschdrof (g), Jövedics (m), Ivedech (l)
121. IGHİȘUL NOU (SB), Eibesdorf (g), Szászivánfalva (m), Villa Ysopis (l)
122. GHIȘUL VECHI (SB), Rumänisch Eibesdorf (g), Oláhivánfalva (m), Mikuzala Iwankateluke (l)
123. IGHIU (AB), Krapundorf (g), Magyarigen (m), Chrapundorf numele greșit (l)
124. ILIMBAV (SB), Eulenbach (g), Ilfenbák (m), Velenbach (l)
125. JIBERT (BV), Seiburg (r), Zsiberk (m), Syberg, Syburk (l)
126. JIDVEI (AB), Seiden (g), Zsidve (m), Sido, Sythwe (l)
127. JIMBOR (BV), Sommerburg (g), Székelyzsombor (m), Zabar, Somburgia (l)
128. LANCRĂM (AB), Langendorf (g), Lámkerék (m), Lanchenrukindorf (l)
129. LASLĂU MIC (MS), Laslău Săsesc (r), Kleinlasseln (g), Kis-, Szász-Szentlászló (m), Sanctus Ladislaus (l)
130. LASLEA (SB), Großlasseln (g), Szászszentlászló (m), Sanctus Ladislaus, Zenthlazlo (l)
131. LOAMNEȘ (SB), Ladmesch (g), Ladamos (m), Lodomateluke (l)
132. LOVNIC (BV), Leblang (g), Lemnek (m), Lewenech (l)
133. LUDOȘ (SB), Großlogdes (g), Nagyludas (m), Kyralludas, Lwdasz (l)
134. LUPU (AB), Wolfenthal (g), Farkastelke (m), *Farkasteluk* (l)
135. MARPOD (SB), Marpod (g), Márpod (m), Meyerpoth, Meyrpot (l)
136. MÁLÂNCRAV (SB), Malmkrog (g), Almakerék (m), Albkaak, Almkragen, Halbkragen (l)
137. MĂNĂRADE (AB), Donnersmarkt (g), Monora (m), Monera, Quintum Farum (l)
138. MEDIAS (SB), Mediasch (g), Medgyes, Megies (m), Medies, Megyes (l)
139. MEDVEȘ (AB), Ursu (r), Medvés, Nagymedvés (m), Medwes (l)
140. MERÇAȘA (BV), Streitfort (g), Mirkvásár (m), Stristfordia (l)
141. MERGHINDEAL (SB), Mergeln (g), Morgonda (m), Valle Mariae, Mergendahl (l)
142. MEȘENDORF (BV), Meschendorf (g), Mese (m), Messendorf, Mesche (l)
143. METEȘ (AB), Varnița (r), Metesd (u), Metesd (l)

144. METIŞ (SB), Metișdorf (r), Martinsdorf (g), Szász-Mártonfalva (m), Villa Martini, Mortunfalva (l)
145. MICĂSASA (SB), Feigendorf (g), Mikeszásza (m), Mykazaza (l)
146. MIERCUREA SIBIULUI (SB), Mercurea (r), Reußmarkt (g), Szerdahely (m), Ruhemarc, Forum Ruthenorum (l)
147. MIHAI VITEAZUL (MS), Zoltan (r), Zoltendorf, Zutlendorf (g), Zoltán (m), Sultanus (l)
148. MOȘNA (SB), Meschen (g), Szász-Muzna (m), Musna, Mosna, Muschna (l)
149. MOTIŞ (SB), Mortesdorf (g), Martonteleke, Mártonteleke (m), Villa Morteni, Mortuntelky (l)
150. MOVILE (SB), Hundertbücheln (g), Szászhalom (m), Centum Cumulis (l)
151. NEMȘA (SB), Nimesch (g), Nemes (m), Nymppz, Nymisch, Nemesia (l)
152. NETUȘ (SB), Neithausen (g), Netus, Néthus (m), Sithuz, Nydhuz (l)
153. NOCRICH (SB), Leschkirch (g), Újegyház (m), Noua ecclesia (l)
154. NOIȘTAT (SB), Neustadt (g), Újváros (m), Vratotus, Noua villa, Neoburgum (l)
155. NOU (SB), Neudorf (g), Szászfalu (m), Villa Nova, Wyfalu, Newdorff (l)
156. NOU SĂSESC (SB), Neudorf (g), Apaújfalu, Szászfalu (m), Villa Nova, s. Katharina (l)
157. NOU ROMÂN (SB), Rumänisch Neudorf, Goldbach (d), Oláhújfalu (m), Nouavilla, Kerch Olacorum, Vyfalu (l)
158. OARDA DE JOS (AB), Unterwardein, Salzporten (g), Alsó-Marosváradja (m), Warda (l)
159. OCA SIBIULUI (SB), Salzburg (g), Vizakna (m), Salisfodium, Salisburgum (l)
160. OIEJDEA (AB), Vajasd (g), Vajasd (m), villa Voyasd, Wegasd (l)
161. ORĂȘTIE (HD), Broos (g), Szászváros (m), Waras (l)
162. ORLAT (SB), Winsberg (g), Orlát (m), Warolyafalw, Mons Civinii (l)
163. ORMENIȘ (MS), Urmeniş (r), Irmesch, Urmesch (g), Szászörményes (m), Erwen (l)
164. PĂNADE (AB), Panagen (g), Panád (m), Panad (l)
165. PĂUCA, Törnen (g), Pókafalva (m), Duae Turres, Cheuturn, Ladnuk, Pokafolua (l)
166. PETIȘ (SB), Mălai-Petiș, Petișdorf (r), Petersdorf (g), Kispéterfalva (m), Villa Petri (l)
167. PETREȘTI (AB), Petersdorf (g), Péterfalva (m), Villa Petri, Peturfolua (l)
168. PETRISAT (AB), Petrifalău (r), Petersdorf (g), Magyarpéterfalva (m), villa Petri, Peturfalva (l)
169. PIANUL DE JOS (AB), Pianul Săsesc (r), Deutsch-Pien (g), Alsópián, Szászián (m), Peyn (l)
170. PREJMER (BV), Tratlau (g), Prázsmár (m), Tartilleri M (l)
171. PRICAZ (HD), Perkaß, Perkatsch (g), Perkász (m), Parkasz (l)
172. PROD (SB), Pruden (g), Prod (m), Prod, Prodiium (l)
173. RACOȘU DE SUS (CV), Racăș (r), Kormosbach (g), Felsőrákos (m), Praedium Rakus super (l)
174. RĂHĂU (AB), Reichau, Reichenau (g), Rehó (m), Riho, Rychov, rychau, Ryho (l)
175. RĂȘINARI (SB), Städterdorf (g), Resinár (m), Stederdorff, Picivicus, Rassenawer (l)
176. RĂȘNOV (BV), Rosenau (g), Barcarozsnyó (m), Villa Rosarum, Rossnaw (l)
177. RECIU (AB), Rättsch (g), Szebenrécse (m), Resz, Reech, Reycz (l)
178. RETIȘ (SB), Retișdorf (r), Retersdorf, Reteschdorf (g), Réten (m), villa Retheri, villa Militum (l)
179. RICHIȘ (SB), Richișdorf (r), Reichesdorf (g), Riomfalva (m), Villa Richiuni, Ryhuen, Requinium (l)
180. RODBAV (BV), Rohrbach (g), Nádpaták (m), Rorbarch, Roerbach (l)

181. ROMOS (HD), Rumes (g), Romosz (m), Rams, Ramas, Ramacha (l)
182. ROŞIA (SB), Roşia Săsească (r), Rothberg (g), Veresmart (m), Ruffus Mons, Ruffomonte, Weryzmorth (l)
183. ROŞIA DE SECAŞ (AB), Rothkirch (g), Székásveresegeháza (m), Ruffa ecclesia (l)
184. ROTBAV (BV), Rothbach (g), Szászversmart (m), Ruffa rippa, Ruffus mons (l)
185. RUJA (SB), Roseln (g), Rozsonda (m), Villa Rosarum, Rosundal (l)
186. RUPEA (BV), Reps (g), Kőhalom (m), Castrum Kuholm, Rukbas (l)
187. RUSCIORI (SB), Ruscior, Ruşcior (r), Reußdörfchen, Reußdörfel (g), Oroszcşür, Roszcşür (m), villa Ruthenica, Rutenorum, Ruszschalk (l)
188. SASCHIZ (MS), Keizd (g), Szászkézd (m), Kyzd (l)
189. SĂCĂDATE (SB), Szakadat (g) (g), Oltszakadát (m), Zakadath, Czekat (l)
190. SĂCEL (SB), Schwarzwasser (g), Szecsel, Feketeviz (m), Nigra Aqua (l)
191. SĂLIŞTE (SB), Großendorf (g), Szelistye (g), Nogfalu, magna villa Vallachialis (l)
192. SĂSCIORI (AB), Szászcşor, Schewis, Sassenberg, Sastschor (g), Szászcşór (m), Nogolahfölu, Nagfalw, villa de sub castro Petri (l)
193. SÂNCCEL (AB), Simtschal (g), Szancsal (u), Zanchal, Bezermenanzchal (l)
194. SÂNGĂȚIN (SB), Kleinenyed (g), Kisenyed (m), Enyed Minor (l)
195. SÂNMICLĂUŞ (AB), Klosdorf (g), Bethlenszentmiklós (m), Villa St. Nicolai (l)
196. SÂNPETRU (BV), Petersberg (g), Barcaszentpéter (m), Mons sancti Petri (l)
197. SÂNTIMBRU (AB), Emerichsdorf (g), Marosszentimre (m), Sanctus Emericus (l)
198. SÂNTIOANA (MS), Sântioana Săsească (r), Johannisdorf (g), Szászszenziván (m), Sanctus Johannes (l)
199. SEBEŞ (AB), Mühlbach (g), Szászsebes (m), Sebus, Sebz, Mulnbach, Mulunac (l)
200. SEBEŞEL (AB), Kleinmühlbach, Sebeschel (g), Sebeshely, Kissebes (m), Sebes minor (l)
201. SELEUŞUL (MS – comuna Daneş), Seleuşul Mare (r), Grossalisch (g), Keménynagyözöllös Nagyszöllös (m), Zewles (l)
202. SELIŞTAT (BV), Seligstadt (g), Bolodogváros (m), Selgestat, Felix locus (l)
203. SERECA (HD), Elsterdorf (g), Szereka (m), Zarkard (l)
204. SIBIEL (SB), Budenbach (g), Szibiél (g), Budinbach (l)
205. SIBIŞEL (HD – comuna Beriu), Sebeschel, Alt-Schebeschel (g), Ósebeshely (m), Sebeshely (l)
206. SIBIU (SB), Hermannstadt (g), Nagyszeben (m), Cibinium (l)
207. SIGHIŞOARA (MS), Schäßburg (g) Segesvár (m), Castrum Sex, Segusvar (l)
208. SLIMNIC (SB), Stolzenburg (g), Szelindek (m), Stolchunbercht (l)
209. STEJĂRENI (MS), Beşa (r), Peschendorf, Beschendorf (g), Bese (m), villa Besse, Peschdorp (l)
210. STEJĂRIŞU (SB), Proştea (r), Probstdorf (g), Prépostfalva (m), terra Borothnik, Villa Praepositi (l)
211. ŞAEŞ (MS), Schaas (g), Segesd (m), Sugus, Segud (l)
212. ŞAPARTOC (MS – com. Albeşti), Şarpotoc, Sapártoc (r), Scharpendorf (g), Sárpatok (m), Villa Sarpotoc (l)
213. ŞARD (AB), Schard, (g), Sárd (m), villa Sard (l)
214. ŞAROŞ PE TÂRNAVE (SB), Şaroşul Săsesc (r), Scharosch (g) (g), Szászsáros (m), Sarus (l)
215. ŞEICA MARE (SB), Marktschelken (g), Nagyselyk (m), Selk maior, Nagy Selyk (l)
216. ŞEICA MICĂ (SB), Kleinschelken (g), Kisselyk (m), Selk minor (l)

217. ŞELIMBĂR (SB), Schellenberg (g), Sellenberk (m), Schellenberg (l)
 218. ŞERCAIA (BV), Schirkanyen (g), Sárkány (m), Sarca, Scherkengen, Scharken (l)
 219. ŞIBOT (AB), Unterbrodsdorf (g), Alkenyér (m), Kener, Cogner, Kunertu, Alkunir (l)
 220. ŞILEA (AB), Şilea Ungurească (r), Magyarsülye (m), Syle (l)
 221. ŞMIG (SB), Schmiegen (g), Somogyom (m), Sumugus (l)
 222. ŞOALA (SB), Schaal, Schallendorf (g), Sálya (m), villa Sauli, Seol (l)
 223. ŞOARŞ (BV), Scharosch (g), Sáros, Nagysáros (m), Sars, Sarustelek (l)
 224. ŞOMARTIN (SB), Şomártin (r), Martinsberg (g), Mártonhegy (m), Mons Martini, Mertesbergk (l)
 225. ŞONA (AB), Schönau (g), Szépmező (m), Scepmezev (l)
 226. ŞOROŞTIN (SB), Soroştin (r), Schorsten, Schorosten (g), Sorostély (m), Sorensten, Caminus, Serunsten (l)
 227. ŞPRING (AB), Spring, Gespreng (g), Spring (m), Spreng (l)
 228. ŞURA MARE (SB), Großscheuern (g), Nagycsúr (m), Magnum Horreum (l)
 229. ŞURA MICĂ (SB), Kleinscheuern (g), Kiscsúr (m), Parvum Horreum (l)
 230. TĂLIŞOARA (CV – comuna Brăduţ), Oloştelec, Tilişoara (r), Olasztelek (u), Olzteluk (l)
 231. TĂLMACIU (SB), Talmesch (g), Nagytalmács (m), Tolmach, Thalmaczmus (l)
 232. TĂTĂRLAUA (AB), Taterloch (g), Felsótárlaka (m), Tatarlaka (l)
 233. TĂRNAVA (SB), Proştea Mare (r), Großprobstdorf (g), Nagyekemező, Ekemező (m), Villa praepositi maior (l)
 234. TĂRNĂVENI (MS), Diciosânmărtin (r), Sankt Martin (g), Dicsőszentmárton (m), Tycheu-Sent-Martun (l)
 235. TELIU (BV), Kreuzburg, Thell (g), Nyén(y), Keresztvár (m), Neen, Mykfolua (l)
 236. TICUŞUL VECHI (BV), Deutsch-Tekes (g), Szásztúkos (m), Thikus (l)
 237. TILIŞCA (SB), Tilischka, Telischen (g), Tilicske (m), Thylichke, Tylska (l)
 238. TOARCLA (BV), Tarteln (g), Kisprázmár (m), Tartlaw, Tharcla, Prasmár (l)
 239. TOPĂRCEA (SB), Tschapertsch (g), Toporca (m), Kapacha, Schaporcha (l)
 240. TURDAŞ (HD), Tordesch, Thorendorf (g), Torods, Tordás (m), Tordas, Tordavia, Turda (l)
 241. TURNIŞOR (SB), Neppendorf (g), Ks-Torony (m), villa Epponis (l)
 242. ȚAPU (SB), Abstdorf (g), Csicsóholdvilág, Holdvilág (m), Villa Abbatis, Holduualach (l)
 243. ȚIGHINDEAL (SB), Cichindeal (r), Ziegenthal (g), Cikendál (m), Chekendhal (l)
 244. UNGRA (BV), Galt (g), Ugra (m), Castrum Noilgiant (l)
 245. UNGUREI (AB), Gergeschdorf (g), Gergelyfája (m), Villa Gregorii (l)
 246. VALCHID (SB), Waldhütten (g), Váldhid (m), Walthyd, Walthodia (l)
 247. VALE (SB), Grabendorf (g), Vále (m), Graphondorph (l)
 248. VALEA LUNGĂ (AB), Hususău (r), Langenthal (g), Hosszúaszó (m), Longavalle (l)
 249. VALEA SASULUI (MS), Deutschbach (g), Szászvölgy (m), Sospathak, villa Zazvelgye (l)
 250. VALEA VIILOR (SB), Vorumloc (r), Wurmloch (g), Baromlaka, Nagybaromlaka (m), Baromlak, Worumlaka, Barlak (l)
 251. VĂLENI (BV), Valendorf (r), Woldorf, Wallendorf (g), Dombos (m), Cwezfey, Villa Latina (l)
 252. VĂRD (SB), Werd (g), Vérd (m), Wert, Verendia (l)
 253. VĂNĂTORI (MS), Haşfalău (r), Teufelsdorf, Diwaldsdorf (g), Héjjasfalva (m), Heesfalva, villa Homuspotoc (?) (l)

254. VECERD (SB), Vecerdea (r), Wetscherd, Bußthardt (g), Vecsérd (m), Wecheerd (l)
 255. VELȚ (SB), Wölz (g), Velc, Völc (m), Velcz, Weulch (l)
 256. VENETIA DE JOS (BV), Untervenitze (g), Alsóvenice (m), Venetia (l)
 257. VESEUD (SB – comuna Slimnic), Vesăud, Vesăud-Șeica (r), Wassid (g), Szász-Vesszöd (m), Zezeud (l)
 258. VEȘEUD (SB), Vesăud (r), Zied, Ziedt (g), Vesszöd (m), Sydo, Wozzodya (l)
 259. VINEREA (AB), Oberbrodsdorf (g), Felkenyér (m), Felkemer, Kuner Superior, Villa Volkani (l)
 260. VINGARD (AB), Weingartskirchen (g), Vingárd (m), Vengarth, Guga (l)
 261. VINȚU DE JOS (AB), Winz, Winzendorf (d), Alvinc (m), Sanctus Vincentius (l)
 262. VISCRI (BV), Deutsch-Weißkirch (g), Szászfehérégyháza (m), Alba ecclesia (l)
 263. VULCAN (BV), Wolkendorf (g), Ssászvolkány (m), villa Wlkan, Wolkan (l)
 264. VULCAN (MS), Vălcăndorf (r), Wolkendorf (g), Volkány (m), Wolquinlaka, Welkendorph (l)
 265. VURPĂR (SB), Burgberg (g), Vurpód (m), villa Heholm, Portperk (l)
 266. VURPĂR (AB), Burgberg (g), Borberek (m), Burperg, Burgberg (l)
 267. ZĂRNEȘTI (BV), Zernești, Zărnești (r), Zernest Zernen (g), Zernest (m), Zirna, Zernehaza, Czarnua (l)
 268. ZLAGNA (SB), Schlatt (g), Szászalatna (m), Zalathna (l)
 269. ZLATNA (AB), Kleinschlatten (g), Szász-Zalatna (m), Zazzalathna (l)

Așezări dispărute:

270. ALBA ECLESIA (SB), Weisskirch (g), Alba eclesia (l) – localitate dispărută, în apropiere de Miercurea Sibiului. Unii cercetători susțin că localitatea a fost așezată la nord de Miercurea Sibiului, alții susțin că se afla în apropiere de Miercurea Băi.
 271. ARKUS (AB), Archișu Săsesc (r), Sächsisch Erkes (d), Erkud, Arcus, Arkus (l) – localitate dispărută aflată între Balomiru de Câmpie și Săliște (=Cioara), probabil pe cursul inferior al pârâului Cioara.
 272. BURSİYACOBHAZA (AB), Barsiyacobfalva (m), Magyarzanchal, Bursiyacobhaza (l) – sat dispărut în hotarul comunei Sâncel
 273. CORMOSBACH (CV) – așezare dispărută, lângă Racoșu de Sus
 274. DAMASFELDU (AB) – sat dispărut lângă satul Oarda, așezată probabil pe malul Mureșului
 275. DEBRAN (BV) – localitate dispărută în apropiere de Părău și Șercaia
 276. EGURWAR, Egurwarpataka (AB) – localitate și cetate dispărută aflată pe un deal de lângă satul Glogoveț
 277. FETUNDORPH (SB) Fettendorf (g), Fetundorph (l)– localitate dispărută, aflată la sud de Biertan
 278. FURKAS (SB), Furkeschdorf (g), Farkastelke (m), Furkas, Spurbas (l) – sat dispărut între Mediaș și Moșna
 279. GUSSUBUL (AB) Malum Prandium, Gussubul (l) – localitate aflată în apropierea orașului Sebeș, probabil în partea de sud, care a devenit ulterior un cartier al Sebeșului
 280. GYUD SAXONICA / PAD SAXONICA (?), Sächsisch Pad (g) (AB) – localitate dispărută între Pâclișa și Vințu de Jos
 281. HEMSTELKE (SB), Hemsdorf (g), Hemstelke, Ewstelke (l) – localitate dispărută în apropiere de localitatea Vecerd

282. HOPSIWEN (BV), Hposyfen, Komlos (I) – localitate dispărută în apropiere de Satu Nou
283. LAADNUK (AB), Laadnuk, Iacobpataka (I) – localitate dispărută între Ungurei și Păuca
284. MONDORH (SB), Mondorf (g), Terra Mwn, Mondorh (I) – localitate dispărută, aflată undeva între Miercurea Sibiului, Boz și Sângătin; vatra satului nu a putut fi identificată în teren cu exactitate.
285. MYHALFALUA (SB), Michelsdorf (g), Mihályfalva, Mihálytelke (m), Myhalfalua (I) – sat dispărut între Netuș și Iacobeni; nu se cunoaște localizarea exactă în teren.
286. PAULI VILLA (AB) (I) – localitate dispărută este asociată deseori cu localitatea Doștat sau uneori este localizată lângă Berghin, dar cel mai probabil satul dispărut se afla undeva la nord de Boz, între localitățile Boz, Ungurei și Doștat.
287. RIPAFOLVA (SB), Râpa (r), Rependorf (g), Ripafolva, Repafolua (I) – sat dispărut localizat undeva între Șeica Mare, Petriș și Calvasăr
288. RYNGYLKYRCH (AB), valea Ringhili (r), Ringelkirch (g), Lengyelfalva (m), Ryngylkyrch, Godyn (I) – localitate dispărută aflată între Doștat și Ungurei
289. SANCTUS GEORGIUS (SB), Sankt Georgen (g), Zenthgerg, Sanctus Georgius (I) – localitate dispărută în apropiere de Miercurea Sibiului
290. SANCTUS MARTINUS (AB), Sânmărtin (r), Szentmártonfalva (m), villa Sancti Martini (I) – localitate dispărută aflată în hotarul satului Șard, spre Ighiu
291. TERRA VINCENCI (AB), Vinchench, Rohundorph – sat dispărut la nord-est de Sebeș
292. THAMASVELGE (SB), Thamasvelge (I) – localitate dispărută în zona localității Vecerd, în secolul XIV făcea parte din comitatul Sibiu
293. UNDERTEN / ANDROCHEL (SB) – așezarea dispărută este localizată între Alțâna și Cincu
294. VILLA ALARDI (AB), în apropiere de satul Boz și satul lui Paul (villa Pauli)
295. VILLA RUETEL (SB), Reutel, Rothel (g), Villa Ruetel, Riuetel (I) – localitate dispărută aflată undeva între hotarele Cisnădioarei și Cisnădie
296. VILLA VOLCANY (AB), Wolkesdorf (g), Volkány (m), villa Volcany (I) – localitate dispărută ce se afla între Cugir și Vinerea
297. WEISSDORF (SB), Weisdref (s), Fejérfalu (m), Viszdorff, Fejerfalu (I) – sat dispărut neidentificat în hotarul comunei Moșna

Așezări incerte:

1. AGRISŢEU (MS), Ajerschteln, Erlenwald (g), Egestö (m), Egrustew, Egestou (I)
2. BĂCĂINŢI (AB – comuna Șibot), Bocksdorf (g), Bakajafalu (u), terra Bakay (I)
3. BEIA (BV), Meeburg (g), Bene, Homoród-Bene (m), Bene, Meburch, Mehburgum (I)
4. BENEȘTI (SB), Bendorf (r), Bägendorf (g), Bendorf (m), Benedecti villa (I)
5. BERGHIN (AB), Blutroth (g), Berve (m), Beumi, Terra episcopi (I)
6. BLĂJEL (SB), Kleinblasendorf (g), Balázstelke (u), villa Blasii (I)
7. BOARTA (SB), Michelsdorf (g), Szent-Mihályfalva (m), Myhalfalva (I)
8. BOIU (MS), Großbun, Groß-Freudendorf (d), Bún, Felsóbún, Nagyún (m), Bun, Bugn (I)
9. BUDILA (BV), Bodeln (g), Bodola (m), Budula (I)
10. BUNGARD (SB), Baumgarten (g), (Szász-)Bongárd (m), Pangarten (I)
11. CERGĂUL MARE (AB), Großschergied (g), Magyarcserged (m), Chergoud (I)
12. CERGĂUL MARE (AB), Kleinschergied (g), Bolgárcserged (m), Chergeod Bulgar (I)
13. CRIȘ (MS), Kreisch (g), Keresd (m), Crys (I)

14. DOBÂRLĂU (CV), Dobollo (g), Dobolló (m), Doborlo (l)
15. DUMBRAVA (AB), Cacova (r), Kakowa, Krebsdorf (d), Sebeskáova (m), Kakuwa (l)
16. DUMBRĂVIȚA (BV), Țânțari (r), Schnakendorf (g), Szunyogszék (m), Schnokendorff, Zwunyogzegh (l)
17. FELEAG (com. Vânători – MS), Altflagen (g), Felek, Magyarfelek (m), Ffeleky (l)
18. FIȘER (or. Rupea – BV), Schweischer (g), Sövénység (m), Swynschir, Schueißer, Vicus Helvetiorum (l)
19. IONEȘTI (BV – lângă Drăușeni), Ianoșfalău (r), Eisdorf (g), Homoródjánosfalva (m), Janosfalva (l)
20. JACODU (MS), Jacodeni, Jacodul unguresc, Jacul Săcuesc (r), Magyarszákod (m), Saako (l)
21. MĂIERUȘ (BV), Măgheruș (r), Nußbach (g), Szásmagyaros (m), Villa Nucum (l)
22. MĂRCUȘ (CV – comună Dobârlău), Markusdorf (g), Márkos (m), Marcos (l)
23. MIHĂILENI (SB), Șaldorf (r), Schaldorf (g), Sálfalva (m), Saltdorff (l)
24. MOARDĂȘ (SB), Mardisch (g), Mardos, Argyas (m), Ardesch, Argyas, Argiasch (l)
25. MURENI (MS – comuna Vânători), Sedriaș, Sidriaș, Sândrieș (r), Neuflagen (g), Szederjes (m), Zederyes (l)
26. NUCET (SB), Johannisberg (g), Szentjánoshegy (m), Mons Sancti Johanni (l)
27. PĂRĂU (BV), Mikesdorf (g), Páró, Mikefalva (m), Pereu (l)
28. PELIȘOR (SB), Magarei (g), Magaré (m), Magaria, Machariae villa (l)
29. PIPEA (MS), Wepeschdorf (g), Pipe (m), Pype (l)
30. POENIȚA (SB), Găinari (r), Konradsdorf, Hühnerdorf (g), Oláhtyúkos, Gainár (m), Corlathteluke, Villa Chonradi (l)
31. PRESACA (SB), Kerschdorf (g), Székásgyepű (m), Praeszaka (l)
32. RĂVĂȘEL (SB), Rovășel (r), Rosch (g), Rovás (m), Rawas (l)
33. ROADEȘ (BV), Roadăș (r), Radeln (g), Rádos (m), Rados, Radas, Radental (l)
34. ROANDOLA (SB), Rauthal (g), Rudály (m), Rundal (l)
35. RUCĂR (BV), Ruckersdorf (g), Rukkor (m), villa Ruackeri, Rukur (l)
36. RUȘI (SB), Reußen (g), Rűsz, Oroszfalu (m), Villa Ruz, Geßes Rewssen (l)
37. SAȚU NOU (BV), Neudorf (g), Barca-Újfalu (m), Villa Nova (l)
38. SĂSĂUȘ (SB), Sachsenhausen (g), Szászház (m), Sacczenhwsen (l)
39. SELEUȘ (MS – comuna Daneș), Seleușul Mic, Seleușul Săsesc (r), Kleinalisch (g), Szászsöllős Kisszöllős (m), Zewles (l)
40. ȘOARD (MS), Schard (g), Küküllősárd (m), Sard, Soard (l)
41. TÂRNĂVIOARA (SB), Proștea Mică (r), Kleinprobstdorf (g), Kisekemező (m), Villa Praepositi minor (l)
42. TOHANUL VECHI (BV), Alltohan (g), Tauchen (s), Tohán, Tohány (m), Tohou, Tucna (l)
43. ȚIGMANDRU (MS), Ciucmandru (r), Zuckmantel, Zikmantel (g), Cikmántor (m), Chekmantul (l)
44. VIȘOARA (MS), Hundorf (r), Hohndorf (g), Csatófalva (m), Hondorph (l)

6. Addenda: Reconstruirea a trei biserici romanice din sudul Transilvaniei cu ajutorul Virtual Reality (studiu de caz Cisnădioara, Orăștie și Șura Mică)

Pentru a răspunde tendințelor moderne din zilele noastre ce își fac apariția și în cercetarea umanistă românească, am încercat în finalul investigației istorice să realizăm o reconstituire virtuală a unei secvențe din arhitectura medievală transilvăneană. Prin publicarea pe internet (<http://arheologie.ulbsibiu.ro/mebri/maria/virtual%20medieval.htm>) a propunerilor de reconstituire 3D animate a unor biserici romanice din secolele XII-XIII împreună cu un text însoțitor al istoriei timpurii a sașilor dorim crearea unui mic muzeu virtual 3D care să ofere publicului posibilitatea să cunoască, să înțeleagă și să aprecieze o lume parțial dispărută. Pe CD-ul care însoțește lucrarea am realizat trei filmulețe cu propuneri de reconstituire tridimensională a rotondei cu fortificația de la Orăștie, a bisericii romanice de la Cisnădioara și faza romanică a bisericii ev. de la Șura Mică.

Lucrarea se încheie cu un număr de 4 hărți și 51 de planșe ce reprezintă catalogul ilustrativ al descoperirilor arheologice și a monumentelor și / sau elementelor romanice existente.

Bibliografie selectivă:

- Documente privind Istoria României, C. Transilvania*, veacul: XI, XII și XIII, I, București, 1951; veacul XIII, București, 1952.
- Documente privind istoria României, C, Transilvania, sec. XIV*, vol. I-IV, X-XIV, București / [Cluj], 1953-1955, 1977-2002.
- Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Hermannstadt-Bukarest, Bd. I-VII, 1892-1991 (ed. Fr. Zimmermann, C. Werner, G. Müller., G. Gündisch, K. G. Gündisch).
- 800 de ani Biserica a germanilor din Transilvania (sic!)*, ed. Th. Nägler, Thaur bei Innsbruck, [1991].
- Taten und Gestalten. Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen*, I. Band, (besorgt von Dieter Drotleff), Cluj-Napoca, 1983.
- Busuioc-von Hasselbach, D. N., *Țara Făgărașului în secolul al XIII-lea. Mănăstirea cisterciană Cârța*, vol. II, Cluj-Napoca, 2000, p. 134 sq.
- Crîngaci Țiplic, M., *Elemente de cultură materială a sașilor transilvăneni (sec. XII-XIII). I. Obiecte liturgice, în Relații interetnice în Transilvania (sec. VI-XIII)*, București, 2005.
- Dralle, L., *Die Deutschen in Ostmittel- und Osteuropa*, Darmstadt, 1991.
- Entz, G., *Erdély epítészete a 11-13. Szasadban*, Cluj, 1994.
- Fabini, H., *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, I.Bd., Hermannstadt/ Heidelberg, 1998.
- Gündisch, K. G., *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter*, Köln, 1993.
- Horedt, K., *Archäologische Beiträge zur Herkunft der Siebenbürger Sachsen*, în *Archäologie als Geschichtswissenschaft*, Hsg. J. Herrmann, Berlin, 1977, p. 447-459.
- Ioniță, A., Căpățână, D., Boroffka, N., Boroffka, R., Ionescu, A., *Feldioara – Marienburg. Contribuții arheologice la istoria Țării Bârsei. Archäologische Beiträge zur Geschichte des Burzenlandes*, București, 2004.
- Klein, K. K., *Saxonica Septemcastrensia. Forschungen, Reden und Aufsätze aus vier Jahrzehnten zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Marburg, 1971, p. 105-167.
- Marcu-Istrate, D., Istrate, A., *Morminte cu nișă cefalică descoperite la Alba-Iulia (sec. XII-XIII). Contribuții privind istoria oaspeților occidentali în Transilvania, în Relații interetnice în Transilvania (sec. VI-XIII)*, București, 2005, p. 229-244.
- Mittelstraß, O., *Beiträge zur Siedlungsgeschichte Siebenbürgens im Mittelalter*, München, 1961.
- Nägler, Th., *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1992.
- Niedermaier, P., *Städtebau im Mittelalter. Siebenbürgen, Banat und Kreischgebiet (1242-1347)*, Köln, Weimar, Wien, 2002.
- Papacostea, Ș., *Români în secolul al XIII-lea. Între Cruciață și Imperiul mongol*, București, 1993.
- Pinter, Z. K., *Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat (secolele IX-XIV)*, Reșița, 1999.
- Pinter, Z. K., *Rotonda de la Orăștie*, în: *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context european*, Cluj-Napoca, 2003.

- Rusu, A. A., Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV), Cluj-Napoca, 2005.
- Sălăgean, T., *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*. Cluj-Napoca, 2003.
- Theil, R., *Zur Frage des Erbgrafentums*, in *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, 16, 1903.
- Țiplic, I. M., *Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu (sec. X. XIV)*, București, 2006.
- Vătășianu, V., *Istoria artei europene. Epoca medie*, vol I, București, 1967.
- Zimmerman, H., *Siebenbürgen und seine Hospites Theutonici. Vorträge und Forschungen zur südostdeutschen Geschichte*, Köln-Weimar-Wien, 1996.
- Zimmerman, H., *Der Deutsche Orden im Burzenland. Eine diplomatische Untersuchung*, Weimar, Wien, 2000.